

MICHAL FLEGL

---

Z DĚJIN  
HUSOVY  
TRADICE  
V PRAZE

Příspěvek

k 550. výročí

upálení M. J. Husa

Úcta a láska k mistru Janu Husovi žila mezi nejširšími lidovými vrstvami v Praze již od samých počátků husitské revoluce a udržela se i přes období „temna“, kdy byla systematicky umlčována jezuitskou propagandou, používající všech prostředků protireformace. Národní obrození pak přineslo opětné oživení husovské tradice, zvláště zásluhou díla Františka Palackého, a následující období ji stále prohlubovalo, také s pomocí beletristického zpracování Aloisem Jiráskem. V průběhu těchto dob Husův kult vytvořil kromě projevů literárních i řadu hmotných památek. Patří mezi ně nejen objekty spojené přímo se životem a působením Husovým, ale s jeho jménem jsou spjaty i některé památky vznikající v dobách pozdějších. V 15. a 16. století to byly především projevy církevního kultu Husova v církvi podobojí, protože nejstarší formy husitské tradice byly formami náboženskými, jak to odpovídalo myšlení lidí té doby. V církevním kalendáři podobojích byl Husovi zasvěcen 6. červenec, když v počátcích revoluce byl Hus slaven jako mučedník (společně s Jeronýmem Pražským, jemuž byl zasvěcen 7. červenec), a teprve později přímo jako světec.

Bezprostředním výrazem kultu Husova v Praze byl vznik kostelní stavby na Malé Straně, nesoucí jméno mistra Jana. Tento kostelík byl však nejen ojedinělou stavební památkou na kostnického mučedníka (kostely téhož zasvěcení byly v Čechách ještě v Hradci Králové na Konstanci, v Radošovicích a v Kladru-bech), ale byl také přímým důsledkem politických událostí ve druhé polovině 16. století, právě v souvislosti s rostoucími snahami o potlačení Husovy památky, uctívané všemi husitskými stranami až do Bílé hory.

K Husovi se hlásili jak táboři, bratři a později novoutrakvisté, tak i nej-konzervativnější staroutrakvisté, kterým právě zbožná úcta k památce M. Jana bránila splynout s katolickou církví, od níž se již příliš neodlišovali. Svědectvím o velké síle národní úcty k Husovi byly oslavy svátku 6. července, jak probíhaly v hlavním městě Praze poprvé již v roce 1416. Z poloviny 15. století máme pak i zprávy o zvláštní bohoslužbě s latinským mešním officiem na Husův svátek. Úcta k M. Janovi, zejména slavnostní svěcení jeho svátku, se však neobešla bez boje, jenž vyústil ve snahu o uzákonění svátku 6. července. V Praze, ovládané konzervativními staroutrakvisty, bylo jedním z projevů oslavy 6. července procesí městem. Lidové vrstvy ve shodě s pokrokovějšími kruhy byly však odpůrci takového slavení svátku, protože procesí bylo spojeno s nošením svátosti oltářní, a proto je odmítaly. Dokladem toho je známý spor administrátora Mystopola s Ferdinandem I. roku 1543, kdy král nutil ke konání procesí konzistor podobojí z politických důvodů, aby vyhověl staroutrakvistům. Již od nastoupení Habsburků na český trůn se zostřil boj o 6. červenec, a zvláště ostrých forem nabyl po příchodu jezuitského řádu do Prahy.

K přímému útoku na Husův svátek došlo v polovině osmdesátých let 16. století. Jedním z projevů tohoto boje v Praze byl vznik kostelíka M. Jana Husa. Stával v místech dnešního domu čp. 378-7 v nynější Karmelitské ulici, ve svahu Petřína, a jeho podoba se nám zachovala na Sadelerově pohledu na Prahu z roku 1606. První zprávy o kostelíku, odkazy malostranských měšťanů, ne-uvádějí ještě jeho zasvěcení. Víme jen, že byl postaven malostranskou obcí v roce 1585 na novém hřbitově na Újezdě a v následujících letech je pak již zván kostelíkem Jana Husa. Toto zasvěcení bylo patrně protestem utrakvistické městské rady malostranské proti ostrému postupu k potlačení památky Husovy, jak jej právě v těchto letech (roku 1584) zahájil generální vikář Pontanus. Tehdy byly zabaveny všechny kalendáře, v nichž 6. červenec byl uveden jako svátek Husův a tiskaři byli zatčeni. Jeden z nich, Petr Kodicillus, pak svátek Husův z kalendáře vypustil, což vzbudilo velký rozruch a pobouření mezi lidem. Snahy o vymýcení památky Husovy měly velké odpůrce právě na malostranské radnici, kde v té době působily tak vynikající osobnosti, jako byl Vít Flavín z Rottenfeldu, Jan Kocín z Kocínetu či český bratr Kryštof Kobr z Kobr-šperka, účastník jednání o Českou konfesi i o Majestát Rudolfův. Odpovědí na akce Pontanovy bylo rozhodnutí malostranské radnice, aby nový hřbitovní



*M. Jan Hus, bratrský kancionál z roku 1576. Snímek: Jitka Janatková*

kostelík byl zasvěcen Janu Husovi. Mnoho utrakvistických malostranských měšťanů pamatovalo na kostelík ve svých závětech, kde výslovně uvádějí jeho zasvěcení M. Janovi. Tak učinil i jeden z jeho zakladatelů Vít Flavín, který odkázal 100 kop gr. a žádal být „z hodných a důležitých příčin pohřben na novém krchově, kdež kostelík na památku svatého Mistra Jana Husi, vyznavače a mučedníka Božího pro pravdu Boží, postaven jest“. Kostelík, nevelká stavba o půdorysu rovnoramenného kříže s centrální věží, byl pak v roce 1654 novými majiteli, karmelitány, zbořen pro rozšíření klášterní zahrady.

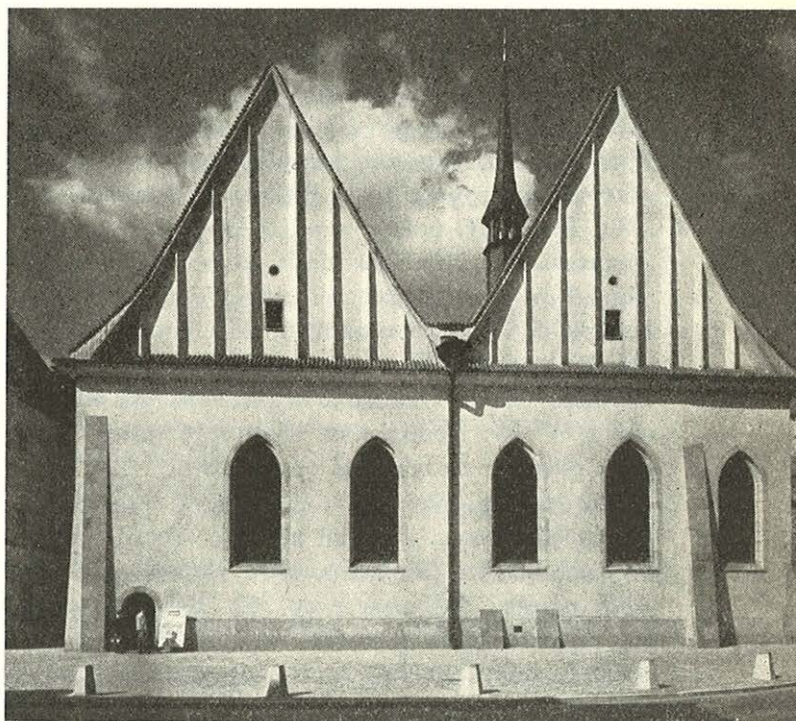
Snahy o potlačení úcty Husovy se v předbělohorské době nesetkaly s úspěchem — po Majestátu z roku 1609 byl dokonce 6. červenec slavnostně prohlášen za oficiální husitský svátek — ale po Bílé hoře se objevily s novou silou. Poslední mohutná oslava Husova svátku proběhla v Praze v roce 1621, později byly všechny husitské památky v pražských kostelích dokonale likvidovány. I malostranský kostelík byl přесvěcen a nesl pak až do svého zboření jméno sv. Ludvíka. Charakteristickou pro protireformaci byla snaha vymýtít pokrokové husitské tradice a památku na M. Jana. Proto byl ožívován mariánský a svato-václavský kult, a zvláště pak byla vytvořena i tradice sv. Jana Nepomuckého.

Úcta nepomucenská a s tím spojený nový svátek měl v lidu vymýtit nenáviděnou úctu k Husovi a svátek 6. července. Kult Jana Husa měl být nahrazen Janem Nepomuckým, jako to dosvědčuje například latinská divadelní hra z roku 1710 — „Jan Hus, lžidoktor na stolici morové nákazy, proti Sv. Janu Nepomuckému, doktoru na stolici Boží“. Roku 1715 byl zahájen formální proces o svatořečení, roku 1721 pak povoleny v Praze oslavy Nepomukovy jako světce a roku 1729 dosaženo konečně svatořečení. V té době začaly rychle vznikat obrazy a sochy Jana Nepomuckého, jsou mu zasvěcovány kostely a kaple. Současně s touto akcí postupuje dále i snaha po likvidaci Husovy památky vyslýcháním a trestáním tajných kacířů, hledáním a pálením kacířských knih. Snaha o zavedení nepomucenského kultu se objevuje ovšem dávno před svatořečením, již ve druhé polovině 17. století, zvláště zásluhou jezuitského řádu. Dokladem toho je v Praze nejstarší ze soch na Karlově mostě, socha Jana Nepomuckého, postavená již v roce 1683, u níž se každoročně od postavení konaly honosné týdenní pobožnosti svatojánské. V Praze, hlavním městě Českého království, měly být husitské tradice zvláště dokonale vymýceny pro příklad ostatní zemi. Tomuto účelu měla právě sloužit řada svatých a soch, zasvěcených novému svatému. Na jejich vytvoření se podíleli největší umělci té doby. Tak vystavěl K. I. Dienzenhofer v první polovině 18. století dva kostely Jana Nepomuckého — na Novém Městě na Skalce a na Hradčanech. Se sochami M. J. Brokoffa, Ign. Platzera, K. I. Hiernleho a dalších se setkáváme na mnoha místech v Praze (a v jejím okolí), např. na Hradčanském náměstí, před kostelem sv. Jindřicha či sv. Voršily i na Střeleckém ostrově a jinde. Výrazem nepomucenského kultu byla i řada kapliček vzniklých v té době, jako u sv. Gottharda v Bubenči nebo v předdvoří chrámu P. Marie Sněžné. Vrcholem pak byl honosný hrob Nepomukův ve formě oltáře u sv. Víta na Hradě. Přes všechnu tuto snahu a přes velké úsilí misionářů, zvláště z řad jezuitského řádu, se úcta k M. Janu Husovi houževnatě udržovala v nejširších lidových vrstvách. Nemohla ovšem v této době po sobě zanechat hmotné památky — v tomto směru do určité míry dokumentují sílu Husovy úcty výtvarné projevy nepomucenské jako projev protichůdných snah. Charakteristická je lidová tradice, spatřující v soše Jana Nepomuckého na Pankráci (dnes stojící u kostelíka sv. Pankráce) podobu Husovu. Ze zpráv misionářů, působících v těchto letech velmi intenzívně ve vlastní Praze i v jejím nejbližším okolí, zvláště na vinicích, poznáváme, jak hluboko do 18. století se udržovala mezi lidem úcta k M. Janovi a naopak odpor proti Janu Nepomuckému. Tak například v roce 1697 jeden vyslýcháný kacíř prohlašoval, že „svatí nemohou mu nic prospěti“, ale že je „šťastný a blahoslavený, podaří-li se komu usednout u nohou Husových“. Mlynář Matěj Procházka byl v roce 1703 vyšetřován za výrok, že Hus byl neprávem odsouzen a upálen, novoměstský měšťan Weibl zase v roce 1716 řekl, že roku nepřezije ten, kdo složil nebo složí přísahu ve

věci a procesu kanonizace Jana Nepomuckého; a takových příkladů máme celou řadu. Také mezi knihami objevenými misionáři v tajných skryších nacházíme spisy Husovy, zvláště jeho Postillu i zpěvníky s písněmi o něm a jeho mučednické smrti. Lidoví kacíři z Prahy a okolí, které tak výstižně zobrazil Alois Jirásek ve svém Temnu, se z obrany proti barokní ideologii zvláště ostře obraceli proti kultu svatých. Tento útok se projevuje odporem proti jejich svátkům, procesím a proti uctívání jejich ostatků. Kult Husův je právě jednou z nejdůležitějších příčin této nechuti k svatým, zvláště k Janu Nepomuckému.

Národní obrození přineslo opět oživení husovské tradice, zvláště jejích národních a sociálních prvků. Ovšem i v průběhu tohoto období došlo ještě několikrát ke snahám potlačit husovské a vůbec husitské tradice, jak tomu bylo v době metternichovské reakce a ještě i v poslední čtvrtině 19. století. Odpovědí na tyto snahy byla myšlenka vybudovat Husův pomník jako zjevné vyjádření sympatií nejširších vrstev národa k Husovi a husitství. První podněty k této velké akci jsou spjaty s Prahou, byť řada českých měst ji pak předstihla v realizaci záměru. Příмым podnětem pro vznik myšlenky vybudovat pomník M. J. Husa bylo jednání o ozdobení budovy tehdejšího Zemského muzea deskou se jménem Husovým. Deska na muzejní budovu vsazena nebyla a při projednávání celé záležitosti na českém sněmu 25. listopadu 1889 pronesl kníže Karel Schwarzenberg svůj známý urážlivý projev o husitství. Na tuto pohanu reagoval již 30. listopadu 1889 Vojta Náprstek v zasedání městské rady návrhem rezoluce proti svévolnému zamlčení Husova jména na Zemském muzeu; o den později navrhl dr. J. Podlipný na schůzi sboru obecních starších vybudovat pomník. Ve všech denních listech bylo 3. prosince zveřejněno svolání k českému lidu, podepsané téměř devadesáti významnými osobnostmi, mezi jinými také Janem Nerudou, Karolínou Světlou i Svatoplukem Čechem a zakončené výzvou: „— nepovolme, dokud nezbudujeme nádherný pomník našemu velikému Husovi uprostřed Prahy“. Výzva se setkala s velkým ohlasem mezi českým lidem, neboť během necelých osmi dnů bylo na pomník vybráno 10 000 zl. K realizaci návrhu byl pak založen Spolek pro zbudování Husova pomníku v Praze, jenž se hned od samého vzniku setkal s nepřítelstím rakouských úřadů, které měly strach, aby se tato celonárodní akce nestala výzvou k masovému odboji proti Rakousko-Uhersku. Proto byla žádost o povolení spolku, podepsaná mimo jiné také J. V. Sládkem, dvakrát místodržitelstvím zamítnuta z důvodů, jež samy pro svou malichernost a formálnost nemohly být skutečnou zábranou. V březnu 1890 mohl konečně nový spolek vydat v tisku svolání, po němž se ihned přihlásilo na 300 členů. Na Staroměstské radnici došlo pak 31. května 1890 k ustavující schůzi, na níž prvním předsedou spolku byl zvolen Vojta Náprstek. Ve výboru pak z významných osobností kulturního života pracovali Sv. Čech, T. G. Masaryk, J. Podlipný, J. V. Sládek a arch. A. Zeyer. Hlavní náplní spolkové činnosti bylo jednak hledání vhodného místa pro pomník, jednak jednání

s umělci o návrhu pomníku. Úspěšnému rozvoji práce byly však kladeny značné překážky zejména klerikálními stranami i vídeňskou vládou. Klerikálové argumentovali tím, že prý vystavění pomníku by mohlo vyvolat náboženské nepokoje, a prohlašovali celou akci za výmysl českých evangelíků. Zvláště byl obviňován helvetský farář Čeněk Dušek, který prý stál v pozadí jednání českého sněmu o Husově pomníku. Celonárodní účast na sbírkách však tyto argumenty naprosto vyvracela vzhledem k zcela menšinovému postavení českých evangelických církví. Klerikálové sledovali nepochybně politické cíle a báli se, aby husovské akce nevedly českou veřejnost k protiřímskému a proticírkevnímu postoji, jak to dokazuje vystoupení arcibiskupa Schönborna. Ten vydal pastýřský list, v němž varoval věřící před příspěvkem na Husovu oslavu; a o jeho učení se vyjádřil jako o svrchovaně nebezpečném církvi a státu, protože prý zažehuje pochodeň nové vzpoury proti vrchnosti ustanovené Bohem, proti katolické církvi a rakouskému státu. Zdaleka ne všichni čeští katolíci však zaujali tak vyloženě záporné stanovisko, na Husův pomník sbíraly i některé katolické spolky, např. budějovičtí seminaristé. Také státní orgány se akce obávaly, aby totiž nepřerostla v otevřený protivládní odboj, a zvláště aby se nestala podnětem k aktivizaci dělnictva, neboť husitská tradice byla v dělnických masách velmi



*Betlémská kaple, založená roku 1391, znovu postavena v letech 1950—1952 podle projektu arch. Jaroslava Fragnera. Snímek: Josef Ehm*

živá a hlásila se k ní i tehdejší Československá sociální demokracie. O tom, že největší obavy byly z politického dosahu snah o Husův pomník, svědčí výrok zástupce ministerstva vnitra: „Úmysl postaviti M. J. Husovi pomník jest o sobě zcela nezávadný, jako jest nezávadno, když přírodopysk nosí chrpu v knoflíkové dírcce — ale když takovými věcmi chce se manifestovati, musí politický úřad zakročiti.“ Důsledkem takového postoje státních orgánů byla perzekuce státního úřednictva a učitelstva i vysokoškolských studentů. Perzekuce ze strany rektora tehdejší Karlo-Ferdinandovy university vyvolala řadu studentských demonstrací. Ani pražská radnice se cele nepostavila za myšlenku postavit Husův pomník vzhledem k silným pozicím konzervativních stran v městské radě i ve sboru obecních starších. Tak již v roce 1890 po prudké debatě propadl v městské radě návrh Vojty Náprstka, aby presidium zavedlo sbírky na Husův pomník. Teprve o dva roky později, 19. ledna 1892, rozhodl se sbor obecních starších povolit ročně 1000 zl. na Husův pomník. Rovněž sbírky po celých Čechách značně ochabovaly a přinášely jen malé výsledky. Neustálá bezvýsledná jednání o postavení pomníku způsobila ztrátu důvěry lidových mas v činnost spolku a v konečnou realizaci jeho cíle. Velké boje se rozpoutaly při vybírání místa pro pomník. Spolek sám totiž mohl jenom navrhopvat, věnování místa záleželo na městském zastupitelstvu. Jako poradci spolku pracovali sochaři Myslбек a Schnirch. Veřejnost, zvláště pražská, přišla s několika návrhy na místo pro vystavení pomníku. Tak byl navržen Karlův most, pilíř, na němž stálo sousoší sv. Ignáce a Františka Xaverského, či Petřín, kde měla být vybudována Husova socha velkých rozměrů jako protějšek budoucí soše Žižkově na vrchu Vítkově. Prvním místem, na němž podle uvážení spolku měl pomník skutečně stát, bylo Malé náměstí. Pro toto umístění byla na konci roku 1891 vypsána soutěž, uzavřená 3. prosince 1892. Porota, v níž zasedal J. Brožík, J. Zítek, A. Jirásek a O. Hostinský, udělila z celkového počtu devíti návrhů první cenu Vilému Amortovi. Mezitím však došlo ke změně místa pro pomník, protože Malé náměstí mělo být zasaženo chystanou regulací. Uvažovalo se tedy o Betlémském, Karlově či Václavském náměstí, až se konečně rozhodnutí přiklonilo pro Staroměstské náměstí. To však vyvolalo další boje, protože na tomto náměstí stál mariánský sloup. Klerikálně orientovaná část městské rady, podporovaná historikem W. W. Tomkem, se zásadně postavila proti Staroměstskému náměstí, prý s ohledem na německé obyvatelstvo.

Pod vlivem veřejného mínění, když pražské obyvatelstvo a různé spolky požadovaly mnoha peticemi konečné věnování místa pro pomník, rozhodl sbor obecních starších 16. ledna 1899 většinou pěti hlasů ve prospěch Staroměstského náměstí (44 hlasy proti 39). Byla tedy vypsána nová soutěž, uzavřená 20. prosince 1900, tentokrát již za větší účasti českých umělců. První cenu získal Ladislav Šaloun s arch. Antonínem Pfeifrem. K jeho návrhu byly však značné výhrady, neboť nebyl koncipován pro volné prostranství. Proto jeho

realizace nebyla možná, nehledě k nedostačující finanční hotovosti spolku (233 861 K). Aby však byla veřejnost povzbuzena ke sbírkám a aby bylo trvale zajištěno místo na Staroměstském náměstí, byl 5. července 1903 slavnostně položen základní kámen pomníku, při němž měl hlavní projev dr. Edvard Grégr. Dlouhotrvající a vleklá jednání o pomník způsobila, že Praha, která s touto myšlenkou přišla první, byla předstížena řadou českých měst. Tak ještě na konci 19. století byly postaveny pomníky M. J. Husa v Jičíně, Lomnici n. Popelkou, Nové Pace a jinde, v roce 1905 dokonce přímo v pražském sousedství, v Braníku. Je tedy branický Husův pomník, dílo sochaře Josefa Jedličky, prvním toho druhu v Praze, k níž byl Braník v roce 1922 připojen.

Nová verze Šalounova pomníku byla pak skutečně na Staroměstském náměstí realizována a odhalena v roce 500. výročí Husova upálení, 6. července 1915. Tento rok přinesl i mnoho jiných jubilejních akcí přes nepříznivé okolnosti první světové války. Stavební připomínkou Husova jubilea měl být i Husův dům, vystavený v té době stejnojmenným spolkem v dnešní Jungmannově ulici.

V období po první světové válce byly prováděny průzkumy v některých památkových objektech, připomínajících M. J. Husa, zvláště v Betlémské kapli. Teprve po roce 1945 se však z podnětu Zdeňka Nejedlého dočkala tato prvořadá památka Husova působení v Praze obnovy, dokončené v roce 1954. Také obnova rozlehlého areálu Karolína, druhé nejvýznamnější připomínky činnosti M. J. Husa, se v současné době chýlí ke konci. Na výzkum a důstojné upravení čekají ještě některé další památky spjaté s Husovým jménem, zvláště bývalý kostel sv. Michala na Starém Městě, který byl prvním místem kázání M. Jana.

Činnost Husova zanechala tedy v našem hlavním městě hmotné doklady nejen mistrova působení, ale i výrazů úcty a lásky českého národa k jeho památce.

## PRAMENY A LITERATURA

- Státní ústřední archív — opisy zpráv misionářů z arcibiskupského archívu  
Archív hl. m. Prahy — archív Spolku pro zbudování pomníku M. J. Husa v Praze  
František Kavka: Husitská revoluční tradice, 1953  
M. Jan Hus v životě a památkách českého lidu, 1915  
Cyril Merhout: Počátky Husova kostelíka v Menším Městě pražském. Sborník k šedesátinám J. V. Šimáka, 1930  
F. M. Bartoš: M. J. Hus v bohoslužbě, 1924. Týž — Jan Nepomucký, světec temna, v knize Světci a kacíři, 1949  
Ferdinand Hrejsa: Dějiny české církve evanjelické v Praze a ve středních Čechách v posledních 250 letech, 1927  
Stanislav Forman: Dějiny Spolku pro vystavení pomníku M. Jana Husa v Praze, 1903  
Michal Flegl: Lidová kacíři v Praze a okolí v době „temna“. Muzejní a vlastivědná práce, 1965